
Wstęp

Wilhelm Karol
Scheibler

Karol Wilhelm Scheibler, twórca potęgi przemysłowej Łodzi w XIX wieku, urodził się w 1820 r. w Monschau w Nadrenii. Pochodził z rodziny ewangelicko-augsburskiej. Zmarł w 1881 r. Został pochowany na ewangelickiej części Starego Cmentarza przy ul. Ogrodowej 43 w Łodzi. Karol Scheibler, nazywany „królem bawełny”, to postać bardzo znacząca w historii przemysłowej Łodzi. Stworzył olbrzymie imperium fabryczne w branży tekstylnej, największe w Królestwie Polskim.

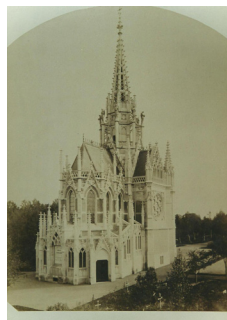
Wdowa, Anna Scheibler (z domu Werner) postanowiła uczcić pamięć męża budową mauzoleum, łączącego funkcje grobowca rodzinnego i kaplicy. Na projekt mauzoleum ogłoszono konkurs, co dowodzi, jak wielką rangę rodzina chciała nadać temu ambitnemu zamierzeniu. Charakterystyczne było to, iż nie określono przewidywanych kosztów budowy, by „nie krępować myśli” autora projektu. Na konkurs wpłynęło kilkanaście prac, ale żadna z nich nie uzyskała uznania rodziny, która uważała, że większość uczestników konkursu nadesłała „projekty kaplic grobowych, a przeważnie małych kościółków”. W tej sytuacji Anna Scheibler powierzyła wykonanie zadania dwóm, znanym rodzinie z poprzednich realizacji, architektom warszawskim, Edwardowi Lilpopowi oraz Józefowi Piusowi Dziekońskiemu, a wykonawcą była warszawska firma „Norblin i Herteux”.

Kaplicę wybudowano w latach 1885–1888. Powstało dzieło wyjątkowe, jeden z najwybitniejszych pomników architektury neogotyckiej na ziemiach polskich, a nawet Europy, o formach zaczerpniętych z francuskiego i niemieckiego gotyku z wyraźnymi wpływami wiedeńskiego Votiv-Kirsche. Powstała monumentalna, dwukondygnacyjna

kaplica grobowa z piękną, ażurową wieżą (wys. 38 m) wykutą z piaskowca szydłowieckiego. Kaplicę wzniesioną na planie krzyża łacińskiego, zbudowano głównie z piaskowca, licując fragmentami jasnokremową cegłą. Główne wejście od strony południowej podkreślono okazałymi schodami prowadzącymi do portalu, nad którym umieszczona została wspianiała rozeta, wypełniona witrażem wykonanym w firmie z Saksonii. Podobne rozety znalazły się w transeptach wschodnim i zachodnim, rozświetlając pięknie wnętrze.

W prezbiterium od strony wschodniej znajduje się zejście do krypt grobowych. Wnętrze krypt zawierało nisze katakumbowe, w których spoczęli członkowie, tak bardzo zasłużonej dla Łodzi, rodziny Scheiblerów (22 pochówki). Ponadto w centralnej części krypt, na bogato zdobionym postumencie umieszczono rzeźbę anioła. Piękny wystrój otrzymało także wnętrze kaplicy, gdzie ustawiono marmurowy ołtarz i ambonę. W apsydzie umieszczono popiersie Karola Scheiblera, a po śmierci jego żony Anny wykonano i ustawiono tam również jej popiersie. Prezbiterium oddzielono od nawy głównej piękną kutą kratą.

Kaplicę wyposażono w marmurowe posadzki o wzorach szachownicy, ołtarz i rzeźby (*Pietę* Josepha von Kopfa, *Wskreszenie córki Jaira* Cuno von Vechtritza-Steinkircha) wykonane z marmuru kararyjskiego. Nad wejściem do kaplicy umieszczony został polskojęzyczny napis PAMIĘCI KAROLA SCHEIBLER. Na ścianie północnej kaplicy, a także we wnętrzu umieszczono pamiątkowe

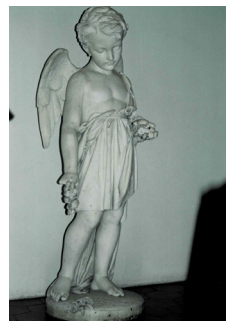
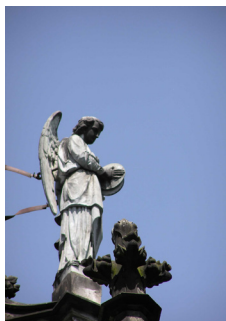
tablice. Nad nawą główną i bocznymi wzniesiono smukłe wieże, zwieńczone sterczynami i efektownymi kwiatonami oraz czterema parami figur aniołów, grających na różnych instrumentach: lutni, trąbce, czynelach i harfie. Cynowe postaci aniołów zostały odlane w pracowni rzeźbiarskiej Andrzeja Pruszyńskiego. Roboty kamieniarskie wykonała warszawska firma „Norblin i Herteux”.

W latach okupacji Niemcy zamienili polski napis na fasadzie kaplicy na niemiecki „Ruhstätte der Familie Karl Scheibler”, ale przez cały ten czas funkcjonowała jako obiekt sakralny.

Zmiany ustrojowe w Polsce po II wojnie światowej nie sprzyjały trosce o kaplicę. Pozbawiona opieki prawowitych właścicieli, ponieważ Rodzina Scheiblerów wyjechała za granicę, przestała być chronionym obiektem sakralnym. Stała się natomiast łupem wandalów, którzy ją rozkradali i bezmyślnie niszczyli, tak że nie zachowały się rzeźby i wystrój wnętrza, zniknęły trumny i szczątki pochowanych w nich osób.

Po II wojnie światowej społeczności wyznania ewangelickiego w Łodzi prawie nie było, a zatem ogromnej dewastacji nie mogła zapobiec nieliczna Parafia Ewangelicko-Augsburska św. Mateusza, sprawująca opiekę nad cmentarzem.

W latach 70. XX wieku niszczącą kaplicę próbowano zabezpieczyć, podejmując wstępne prace ratunkowe. Uszczelniono przeciekający dach, zamurowano okna i rozety, prowizorycznie zamknięto drzwi wejściowe oraz wykonano inwentaryzację fotogrametryczną.

Sytuacja zmieniła się diametralnie w końcu lat 90. ubiegłego stulecia. Aby zapobiec dalszemu niszczeniu cmentarza i kaplicy oraz podjąć działania konserwatorskie, w roku 1998 doszło do porozumienia parafii i grona miłośników Łodzi. Powołano Towarzystwo Opieki nad Starym Cmentarzem przy ul. Ogrodowej w Łodzi, zajmujące się statutowo renowacją i konserwacją zabytkowych nagrobków znajdujących się we wszystkich trzech częściach Starego Cmentarza – katolickiej, prawosławnej oraz ewangelickiej.

W roku 2003 z TONSC wydzieliła się jako odrębna organizacja *Fundacja na Rzecz Ratowania Kaplicy Karola Scheiblera*, w skład której weszły 24 osoby wymienione niżej w kolejności alfabetycznej: Marcin Barański, Urszula Borowska, Mirjana Brzozowska, Andrzej Gałęcki, Mieczysław Gumola, Elżbieta Jędrzejewska, Wiesław Kaczmarek, Maciej Kałużny, Robert Karwowski, Cezary Pawlak, Elżbieta Pędziwiatr, Aleksander Przybysz, Łucja Robak, Marek Kosma Rosiak, Ewa Ryszewska, Krzysztof Stefański, Wojciech Szygendowski, Jacek Tyrowicz, Andrzej Wentel, Barbara Wentel, ks. Mariusz Werner, Karol Werner, Jerzy Zielak. Wspólnie z TONSC oraz łódzką telewizją i lokalnymi mediami oraz w porozumieniu z Parafią Ewangelicko-Augsburską św. Mateusza rozpoczęto intensywną kampanię na rzecz ratowania zabytków Starego Cmentarza, w tym perły naszej łódzkiej architektury kaplicy grobowej Karola Scheiblera. Zorganizowano również kwesty na odnowę kaplicy.

Pierwsze prace konserwatorskie rozpoczęto w 2002 r., przywracając historyczny polskojęzyczny napis na fasadzie

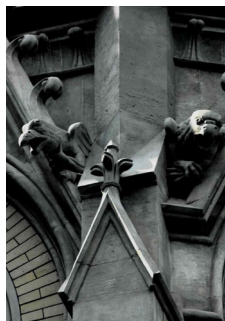
kaplicy Scheiblerów. W latach 2004–2005 wykonano rekonstrukcję i renowację głównych wrót oraz drzwi bocznych do krypt i kaplicy.

W 2005 r., dzięki staraniom członków Fundacji kaplica została wpisana na Światową Listę Zabytków Zagrożonych Destrukcją (World Monuments Found). Fakt ten dawał nadzieję na znalezienie kolejnych darczyńców. Ci jednak, jak dotąd, nie pojawili się, ale opiekunowie cennego, zabytkowego mauzoleum wierzą, że instytucje czy osoby chcące wesprzeć renowację kaplicy, być może jeszcze się znajdują.

W latach 2005–2007 na zlecenie Fundacji opracowano kompleksowy program prac konserwatorskich i remontowych kaplicy oraz projekt budowlany oparty o wcześniej wykonane ekspertyzy: kamienia, metalu i elementów konstrukcji. I tak, program prac konserwatorskich opracowała mgr Maria Rudy z Torunia, ekspertyzę zachowania elementów metalowych prof. Janusz Krause z Torunia, ekspertyzę konstrukcyjną dr inż. Wiesław Kaliński z Łodzi.

W oparciu o te projekty, harmonogramy i kosztorysy stopniowo, krok po kroku, Fundacja podjęła dalsze działania ratujące kaplicę. W latach 2007–2008 zajmowano się izolacją i osuszaniem łąw fundamentowych oraz ścian podziemia kaplicy.

W latach 2008–2010 przeprowadzono remont wieży, obejścia oraz całego dachu wraz z jego odwodnieniem. Zdemontowano tymczasowe pokrycie oraz przywrócono pierwotne krycie łupkiem kamiennym. W następnych latach

sukcesywnie naprawiano i rekonstruowano fasady kaplicy i transeptów wraz z oknami witrażowymi i rozetą we wschodniej fasadzie.

W latach 2012-2013 odrestaurowano fragmenty wnętrza kaplicy wraz z zejściem do krypt, remontem schodów i sufitu nad schodami oraz rekonstrukcją krat i szkleniem części okien. Okna zabezpieczono szkłem tzw. bezpiecznym oraz kratami opartymi na pierwotnych wzorach. Renowacji poddano także dwie marmurowe rzeźby: *Pietę* i *Wskrzeszenie córki Jaira*, przeznaczając na ten cel 10 procent z kwot przekazywanych przez TONSC z corocznych kwest w dniu pierwszego listopada.

W następnych latach planowane jest zakończenie prac konserwatorskich i restauracyjnych wszystkich elewacji, a w szczególności fasady południowej z przepięknym portalem i rozetą oraz dalsze prace rekonstrukcyjne we wnętrzach, w tym rekonstrukcję ołtarza oraz konserwację popiersi Karola Scheiblera i jego żony Anny. W założeniach pozostaje też odtworzenie pozostałych witraży oraz wszystkich elementów rzeźbiarskich, w tym ośmiu muzykujących aniołów ustawionych u podstawy wieży.

W 2013 r. razem z Parafią Ewangelicko-Augsburską św. Mateusza obchodziliśmy uroczyste 10-lecie istnienia Fundacji, na które przybyli z Niemiec i Brazylii nieliczni już potomkowie rodu Scheiblerów. Uroczystości odbywały się głównie w parafii. Zakończono je specjalnie na tę okazję przygotowanym koncertem łódzkiego chóru Harmonia.

Dzięki ludziom dobrej woli, wolontariuszom, instytucjom oraz zaangażowaniu wykonawców poszczególnych etapów działań kaplica pięknieje, a prace cały czas trwają i mamy nadzieję, że przyniosą one oczekiwane rezultaty.

Wszystkim naszym dotychczasowym poczynaniom udzielają poparcia finansowego i merytorycznego Urząd Miasta Łodzi, Miejski i Wojewódzki Konserwator Zabytków, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Urząd Marszałkowski oraz wszyscy ci z Państwa, którzy swoją symboliczną złotówką wspierają nas, wierząc w celowość podjętych dążeń, co wzmacnia naszą nadzieję oraz dodaje sił, by nadal zabiegać o przywrócenie świetności perle naszych łódzkich zabytków – kaplicy grobowej rodziny Scheiblerów. Jednak, aby to marzenie stało się rzeczywistością potrzeba wciąż wsparcia mentalnego i finansowego wielu, wielu ludzi, firm i instytucji.

Dziś, dziękując Państwu za współuczestnictwo w wielkim dziele ratowania naszego łódzkiego skarbu, mauzoleum rodziny Scheiblerów, oddajemy do rąk Państwa ten album, będący podsumowaniem naszych dotychczasowych działań. Prezentujemy w nim także zdjęcia archiwalne, w tym przedwojenne, z czasów okupacji niemieckiej, rysunki inwentaryzacyjne z lat 70. XX w. oraz zdjęcia współczesne.

Oddając w Państwa ręce ten skromny album, jeszcze raz wszystkim naszym darczyńcom serdecznie z całego serca **DZIEKUJEMY** za wsparcie, bowiem dzięki Waszym sercom i darowiznom mogliśmy go wydać w nadziei na rychłe dokończenie podjętego dzieła.
